DE
HÆRESI BERYLLI
DISQUISITIO

Ex Hiſtoria Eccleſiaſtica Sæculi III.

HABITA

AB ANTONIO BALDELLI

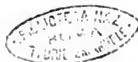
PRESBYTERO FULGINATE

COLLEGII UMBRORUM ALUMNO

In Collegio Romano Societatis Jeſu Anno MDCCLV.
Menſe Auguſto die 6.

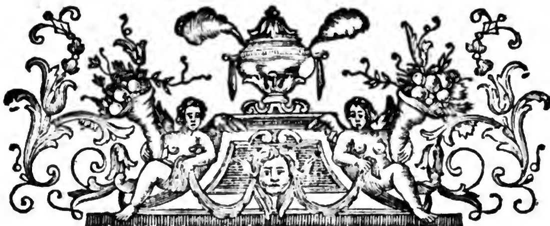
Ad usum F. Vit... J. ... Theologiæ Lector

ROMÆ MDCCLV.

TYPIS JOANNIS GENEROSI SALOMONI

PRÆSIDUM FACULTATE.

I. EUSEBIUS *lib.* VI. *Hist. Eccl.* res gestas narrans Sæculo III. primam ponit eorum temporum hæresim eam, quæ a Beryllo invecta est. *Tunc temporis* (ait *cap.* 33.) *Beryllus Bostrorum in Arabia Episcopus Ecclesiasticam pervertens regulam, nova quædam, & aliena a Fide Catholica inducere conatus est, ausus asserere Dominum, ac Servatorem nostrum, antequam inter homines versaretur, non substitisse in propriæ personæ differentia, nec propriam, sed paternam dumtaxat Divinitatem in se residentem habere*: τὸν Σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν λέγειν τολμῶν, μὴ προϋφεστάναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν, πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας, μηδὲ μὴν θεότητα ἰδίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν πατρικήν. Beryllum hunc inter Ecclesiasticos hujus ætatis Scriptores idem Eusebius antea (*cap.* 22.) numeraverat, laudans hominis ingenium, & scripta; eum quoque Bostrenorum in Arabia Episcopum fuisse testatus. Illi in *Catalogo* suo locum etiam dedit Hieronymus, affirmans *aliquanto tempore* ante hæresim *gloriose rexisse Ecclesiam* Bostrenam Arabiæ, tempusque adnotat, *sub Alexandro Mammeæ filio, & Maximino, & Gordiano*. Hæc non obscurum hominem fuisse declarant, sed omnino nobilem. Mirum ergo accidit, si Hæreseos auctor fuit, præteriri ab Epiphanio, Philastrio, Augustino, Theodoreto, Isidoro, Auctore Prædestinati, ab omnibus denique, si Eusebium, & Hieronymum, ac forte Gennadium excipias, qui postremus nomi-

nat

nat eum solùm, accensens Artemoni, & Marcello. Erit fortasse qui id factum putet, quod errorem suum abjecerit postea Beryllus ab Origine convictus, ut idem Eusebius eodem loco narrat; illum scilicet ab Origene *quasi manu apprehensum ad veritatis viam perductum, & ad pristinam, sanamque sententiam revocatum*. Sed veriorem eam existimabis; quod de hæresi ipsa, in quo sita esset, recentioribus paulo Scriptoribus non satis constaret. Tillemontius (*not.26. in Orig.*) consultò Hieronymum fecisse putat, ut Berylli errorem non explicatius proponeret, sed perstringeret breviter his solum verbis: *Ad extremum lapsus in hæresim, quæ Christum ante Incarnationem negat*, quod neque de illa, quid certò scriberet, haberet. Et tamen aliqua ejus rei monumenta extitisse videntur Hieronymi ætate; recenset enim Berylli *varia opuscula, & maxime epistolas, in quibus Origeni gratias agit*; additque: *Sed & Origenis ad eum litteræ sunt. Extat Dialogus Origenis, & Berylli, in quo hæreseos coarguitur*. Quantò ergo erit hoc nunc difficilius, quando nihil horum extat. Et Baronius quidem (*ad an. 229. n. 2.*) nihil in hanc hæresim curiosius inquirit, Eusebii verba referre contentus; quod item Natalis Alexander, ceterique passim faciunt. Sed quid est illud, quod Eusebius errori Berylli deputat, dixisse illum; *Filium non propriam, sed paternam dumtaxat Divinitatem in se residentem habere?* Tillemontius hoc nequaquam errorem esse, sed Catholicum dogma contra Arianos affirmat; idemque fecerat ante Tillemontium Petavius *lib.1. de Incarnat. cap.2. num.9.*, & Valesius ad illum Eusebii locum. Uterque vero Tillemontius, & Petavius hinc collegere, Ariana labe infectum fuisse Eusebium; quibus accessit Ceillier *tom.2. Hist. Auct. Sacr. pag.595.*

II. Nulla de dogmate ipso controversia esse potest; nimirum Filium non diversam, sed eamdem habere naturam Patris; uti omnipotentiam eamdem, sapientiam &c. Hoc Catholica Ecclesia in ipsis Fidei formulis docet, docuitque semper, quarum princeps Apostolica; conditam enim ab Apostolis omnino existimamus: explicatius vero docet Athanasia-

nasiana, cujus etsi minime auctorem Athanasium fuisse judicemus, sed (si quispiam nominatim appellandus est) Vincentium Lirinensem; est tamen Ecclesiæ usu prope quotidiano consecrata. Quæstio est de Eusebii verbis, an aliquid illa significent, quod rectæ fidei, atque huic Catholico dogmati opponatur. Ut ea explicemus, animadvertimus; duo fuisse Hæreticorum genera, qui inhabitantem in Christo Divinitatem dixere. Primum eorum, qui nihilominus dogma de Trinitate sincerum retinebant; in quorum numero fuit Nestorius, qui idcirco duos Filios, duos Christos admittere arguebatur; ipse vero, ut est apud Marium Mercatorem (*de discrim. tom. 2. edit. Garn. p. 17.*) *unum Christum se definire ajebat, qui unctus est, & dici etiam posset Filius Dei, quia indivisibili societate Deo Verbo conjunctus est;* addebatque: *ex merito singularis nativitatis, & incomparabilis vitæ dignum fuisse habitum, tamquam templum tota plenitudine Divinitatis, atque ob hoc, Deo, & Dei Verbo inhabitare*. Id dicentem illæsum Trinitatis dogma servare, postea idem testatur: *In eo vero, quod substantiale Verbum Dei confitetur, & esse ab æterno cum Patre Deum asserit, a memoratis* (Paulo Samosateno, Ebione, Photino, Marcello Ancyrano) *recte dissentit, & fidei rectæ conjungitur*. Atque hi quidem, a quibus Beryllus dissentit, sunt alterius generis; qui ita dicebant in Christo Divinitatem inhabitare, ut in Catholico dogmate de Trinitate offenderent, negantes distinctionem Personarum. De Paulo testis est Epiphanius *hær. 65. n. 1.*, qui eum docuisse affirmat, *Deum Patrem, & Filium, ac Spiritum Sanctum unum esse Deum; Verbum Dei, ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium Verbum inesse cernimus; Filium Dei subsistentiam habere per se nullam, sed in Deo subsistere, id quod Sabellio quoque placuit, & Novato, & Noeto, aliisque nonnullis, quamquam non eodem cum istis modo, sed diverso. Ad hæc Dei Verbum in terras delapsum in Jesu, qui homo merus esset, inhabitasse. Ita unus, inquit ille, Deus est, neque aut Pater est Pater, aut Filius Filius, aut Spiritus Sanctus Spiritus est Sanctus. Imo vero*

 Deus

Deus unus est Pater , & hujus in ipso Filius , ut est in homine sermo . Idem Mercator ; *Nestorius circa Verbum Dei non quidem , ut Paulus , sentit , qui non substantivum , sed prolatitium potentiæ Dei efficax Verbum esse definit . . . . In eo igitur Paulo Samosateno conjungitur , in quo habitatorem , & habitaculum pro meritis separat , dividens quod unicuique eorum sit proprium , ex diversitate naturæ , quod qaidem illis ambobus cum Ebione , & Photino , & Galata Marcello commune est .* Erant ergo qui ita Divinitatem inducebant habitantem in Christo , ut recte distinguentes Personam Patris a Persona Filii , alteram hanc Personam inhabitantem in eo inducerent . Erant etiam qui Personas non distinguentes inhabitare dicerent in Christo Patrem ; quo nomine summum Deum significabant : erat enim hoc solemne etiam antiquis PP. (quemadmodum jampridem animadversum est a Viris doctis) , ut cum *Deus* sine ullo addito diceretur (non *Filius Dei* , non *Spiritus Dei*) intelligerent plerumque Personam Patris . Quod ergo Eusebius significare vellet , Beryllum ad hanc postremam Hæreticorum classem pertinere , non ad primam ; ideo dixit , Beryllum in Christo non admisisse inhabitantem ejus Divinitatem , idest Verbum , sed Patrem . Non video , si hoc dixit , quid Eusebius peccaverit .

III. At enim si ϑεότητα pro hypostasi, seu Persona Eusebius sumpsit , imperite fecit . Est hæc Petavii accusatio sane gravis ; neque scio an alius præterea fuerit , qui imperitiam in Eusebio suspicaretur . Sed respondemus Petavio . Primo : Cum hæreticam sententiam explicaret , Hæreticorum etiam more loqui Eusebius debuit , apud quos cum una eademque esset hypostasis Patris , & Filii , sive ut apud Epiphanium Paulus Samosatenus ajebat , *Filius in Deo subsisteret* , Divinitatis , & hypostasis commutare vocabula potuit , & necesse fuit . Deinde vero , illud etiam videamus qualis fuerit olim imperitia , hypostasim pro Divinitate sumere . Fulgentius (*ep.* 14. *pag.* 240. *edit. Paris.* 1685.) quærenti Ferrando ; utrum dicere possimus, *Divinitatem natam , passam , mortuam , crucifixam* , respondet : *Quidquid horum dicatur ,*

nihil

nihil præjudicare Fidei, probatque id ex Apoſtolo, qui *Chriſtum Dei virtutem*, & *Dei ſapientiam* dicit *Crucifixum*, pergitque multis oſtendere; *ſicut ſecundum carnem crucifixam virtutem fiducialiter vera fides novit, & credit, ita ſecundum carnem crucifixam Divinitatem confiteri*; quod ex Auguſtino confirmat, qui etiam ſcripſit *cap.* 34. *Enchiridii; Verbum caro factum eſt, a Divinitate carne ſuſcepta*. Ferrandus ipſe *in epiſt. ad Anatolium: paſſam eſſe Divinitatem* dixit: item; *poprie eſt nata de Patre Divinitas pura, proprie eſt nata de matre eadem incarnata Divinitas*. Vidit loca hæc omnia, aliaque Petavius ipſe *lib.* 5. *de Incarn. cap.* 1. Atque eodem teſte, PP. *naturam Verbi Incarnatam incredibili conſenſione dixere, quorum princeps Cyrillus Alexandrinus; imitatores deinde omnes Catholici, adeoque tota ipſa Chriſti Eccleſia*. Quod fuſius explicaverat ſuperiore libro. Jam vero apud Photium *cod.*230. *pag.*871. (*edit. Col.*1611.) *Eulogius docet eos qui dicunt unam Verbi naturam Incarnatam eſſe, illud velle; unigenitum Patris filium ſecundum hypoſtatim carni unitum*. Naturam ergo Divinam Verbi accipiebant pro Hypoſtaſi. Idem feciſſe Julium Pontificem, Ephræmius *ap. eumd. pag.*828. docet: & Cyrillum ita Juſtinianns Imp. explicat *in Confeſſione Fidei* (*tom.*2. *coll. Hard. col.*294.); *Quoties unam naturam dixit Verbi Incarnatam, in hoc naturæ nomine pro Hypoſtaſi uſus eſt*: imo ſe ipſe Cyrillus explicat *in defenſ. anath.*2. (*tom.*6. *oper. edit. Pariſ.*1638. *pag.*209.): *Nihil aliud demonſtrante niſi Verbi naturam ſive hypoſtaſim* ἡ τοῦ λόγου φύσις ἤγουν ἡ ὑπόστασις *quod eſt ipſum Verbum*. Si natura Verbi Divina, pro hypoſtaſi accipitur, cur pro eadem hypoſtaſi non accipi poteſt Divinitas, ſive θεότης? Novi id non placere Petavio, neque id multo ante Petavium placuiſſe Damaſceno *lib.*3. *de fid. orthod. cap.*XI. Sed primò aliis placet. Deinde; qua iſte explicatione utitur ad Cyrilli effatum, eadem quadrat Euſebio: *naturam Verbi*, ait ille, nec *hypoſtaſim ſolam*, nec *hypoſtaſum communitatem* τὸ κοινὸν, ſed communem naturam in Verbi hypoſtaſi ſignificat. Eſt hæc eadem explicatio Leontii *de ſect. act.*4. Sicuti ergo Cyrillus naturæ nomen uſurpare potuit non pro

natura, prout communis eſt, ſed ut in Hypoſtaſi exiſtit; cur non eodem modo Euſebius? Ita natura, prout eſt in Filio, ſive contracta ad Hypoſtaſim filii, non eſt natura, prout eſt in Patre, ſive contracta ad Hypoſtaſim Patris; erravitque Beryllus dicens, eſſe in Verbo naturam prout contractam ad Hypoſtaſim Patris.

IV. Placet, quoniam vocem illam θεότητα conſideravi, aliam nunc coſiderandam ſumere ἰδίαν. Inſedit hoc animo eorum, qui Euſebium accuſant; nihil aliud ea voce ſignificari, niſi, quod ita uni alicui convenit, ut alteri nulli conveniat. Accipi ſolere hoc modo illam vocem, non dubito; ſed quæro an ſemper ita neceſſario accipiatur? Si quis id affirmaret, amandandus eſset ad Logicorum ſcholam, & Porphyrio in diſciplinam tradendus; qui in *Iſagoge*: *de Proprio*, poſtquam eſſe quadruplicem ejus diviſionem dixit τὸ δὲ ἴδιον διαιροῦσι τετραχῶς *Proprium quadrifariam dividitur*, alterum *proprii* genus ponit, *quod accidit omni ſpeciei, etſi non ſoli; ut homini eſſe bipedem*: καὶ ὃ παντὶ συμβέβηκε τῷ εἴδει εἰ καὶ μὴ μόνῳ, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ τῷ εἶναι δίποδι: quod Porphyrium docuit ſummus ille verborum explorandorum, & accuratæ omnis ſermocinationis Magiſter atque artifex, Ariſtoteles *Topicor. lib.* IV. ubi idem tradit. Non ergo ſemper τὸ ἴδιον uſurpatur in ea ſignificatione, quæ rem ita alicui convenire demonſtrat, ut ſimul neget in alio ullo eamdem reperiri. At quid valet tunc *proprii* vox ſive τὸ ἴδιον? Hoc nimirum; non accidere habenti illud, ſive, ut Scholæ verbo utar, *accidens* non eſſe (accidens dico, quod hoc nomine magis intelligitur, non τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς, quale conſideratur aliquando, & complexo hoc nomine vocat ibi Porphyrius); ſed rem intime afficere, non extraneum eſſe aliquid, quo vel manente vel recedente ſalva res ſit. Latini hujuſmodi ſignificationem vocis *proprius* ſæpe adhibuerunt, eòque tranſtulerunt, ut idem valeret ac *perpetuus*: quod quidem Grammatici adnotarunt ad Terentium *in Andr. Act.*4. *Scen.*3. Plautum *in Moſtellar Act.*1. *Scen.*3. *verſ.*68. Virgilium *Æn.*1. *verſ.*77. & VI. *verſ.* 871. Hinc vox illa apud Cornelium Nepotem *in Traſybulo num.*4.

Parva

Parva munera diutina; *locupletia non propria esse consueverunt*. Scitum est etiam precantium illud; *bona ut propria sint*: idest nullo ut externo incursu, nullo casu amitti queant. *Nil amplius oro . . . nisi ut propria hæc mihi munera faxis*, ajebat *Horat. lib.* 2. *Sat.* 6. *Dî tibi dent propria quæcumque exoptes bona*. Afran. *in Vopisc.* Nam ut est apud Terentium *l. allato*. *Nihil est proprium cuiquam*; & apud Lucilium recitante Nonio; *Nihil est in vita proprium mortali datum*. Græcos idem fecisse, imo etiam significantius adhibuisse vocem ἴδιος ad id demonstrandum, quod non alienum est, sed veluti intimum rei, Ludovicus la Cerda ad Virgilii locum illum docuit; exemplum proferens ex Artemidoro. Sed vulgatissima est apud eosdem, & quæ huc pertinet illa acceptio, ut ἴδιος opponatur ἀλλότριος. Ita cum Pindarus dixisset *Olymp.* XIII. *69*. ἐγὼ δὲ ἴδιος ἐν κοινῷ σταλεὶς, Scholiastes ad hunc locum ἐγὼ δὲ ἐν φησιν, οὐχ ὡς ἀλλότριός τις, ἀλλ' ὡς ἴδιος καὶ κοινὸς ἐν ὑμῖν.

V. Veram hanc esse interpretationem loci Eusebiani ex oratione illa tota, sive ex contextu ipso, patet. In istiusmodi enim propositionibus prima pars ex adversativa parte explicanda est; ergo nisi explicetur primo quem dixi modo; ita ut suppleatur in prima propositionis parte *propriam inhabitantem* (qua ratione τὸ *propriæ* adversatur *paterna*); necessario fit, ut τὸ *propriæ* adversari debeat *inhabitans*: ergo id significat vox *propria*, quod *non est inhabitans* sed intimum aliquid, & modo multo strictiori ad rem pertinens. Ergo hoc dicit Eusebius, divinitatem non veluti hospitam in Christo fuisse, sed illius humanæ naturæ divinam naturam substantialiter unitam. Hoc est θεότητα ἰδίαν ἔχειν: quod cum Beryllus negaverit, a Catholico dogmate longius aberravit. Quamquam non præteribo monere, illo Eusebii loco haberi in adversativa parte ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν πατρικὴν, quod Valesius vertit *sed paternam dumtaxat divinitatem in se residentem*; Rufinus *sed hoc solum, quod paterna in eo deitas habitaret*, recte, neque id nego; sed fortasse etiam commodius, *quæ eum regeret, & gubernaret*. Vocem hanc utramque significatio-

ficationem recipere posse, & vulgo est notum, & nihilominus ad Thucididis *lib.* 4. *num.* 106. a viro erudito animadversum est. Hæretici vero qui hoc pacto inhabitantem in Christo Divinitatem admisere, non eam fecere otiosam, sed quæ illius actus dirigeret, & gubernaret.

VI. Ceterum rem hanc totam illustrare videtur Marcelli Ancyrani causa, quem Veteres nonnulli violatæ fidei sæpius accusant, recentiores vero nunc plerique defendunt, nosque omnino recte sensisse de Trinitate existimamus. Et Gennadius quidem, ut superius dixi, *lib. de Dogmat: Eccles. cap.* 3. Marcellum sensisse idem quod Beryllus affirmat, scribens: *Neque hic est natus ex Virgine, ut & Divinitatis initium homo nascendo acceperit, quasi antequam nasceretur ex Virgine Deus non fuerit; sicut Artemon, & Beryllus, & Marcellus docuerunt.* Jam vero Marcellus contra accusatorum suorum calumnias exponens fidem suam affirmat, se credere, Dominum nostrum Jesum Christum *proprium esse Dei Verbum*; explicansque quid *proprii* nomine intelligat, subdit, *indivisam esse Dei virtutem; virtutem Patris, & Filium, qui neque ab eo dividi, neque separari possit. Ego*, inquit, *sacris litteris inhærens credo unum esse Deum, & unigenitum ejus Filium, Verbum...... Hic ipse Filius, ipse virtus, ipse sapientia, ipse proprium, verumque Dei Verbum D. N. J. C. indivisa Dei virtus* ὄντος ἴδιος καὶ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ λόγος... ἀδιαίρετος δύναμις τοῦ θεοῦ. Et paulo post: *Nam si quis Filium, hoc est Omnipotentis Dei Verbum separare voluerit, necesse est, ut aut duos esse Deos arbitretur....... aut Verbum esse Deum inficietur..... Ego vero certe illud didici, virtutem Patris, hoc est Filium, neque dividi, neque separari posse.* En ergo vox *proprium* in ea significatione quam dixi, non esse extraneum aliquid, quod ita ei accidat, ut separari possit. Atque hæc in ea Fidei formula apud Epiphanium *hæres.* 72. *n.* 2., quam quidem licèt genuinam non esse suspicatus olim sit Baronius, vere tamen Marcelli ipsius esse Petavius probavit, cui ceteri postea viri eruditi consenserunt. Apud eumdem vero Epiphanium Acacius Marcellum

cellum reprehendens, quasi Filium, mutam, atque inanimam Patris imaginem dixisset, hæc habet: *Quoniam ejus dignitas non extrinsecus adscita* (ὐ γὰρ ἔξωθεν τὸ ἀξίωμα) *sed ut in Patre, a quo genitus est, ad essentiam ipsam pertinet*. Atque ita nimirum intelligendum est, quod idem Marcellus ait ibidem *n.* 2. de iis hæreticis, quibus ipse accensebatur φασὶ γὰρ, μὴ ἴδιον καὶ ἀληθινὸν λόγον εἶναι τῦ παντοκράτορος θεῦ τὸν υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ιησῦν χριςὸν, ἀλλ' ἕτερον αὐτῦ λόγον εἶναι, καὶ ἑτέραν σοφίαν, καὶ δύναμιν. Vertit Petavius: *In primis enim negant D. N. J. C. proprium, ac verum Dei Omnipotentis esse Verbum: sed aliud ipsius esse Verbum, aliam sapientiam, & virtutem esse prædicant*. Ego vero, ut arbitror, commodius; *Dicunt, non intrinsecum sive substantiale, & verum Verbum esse Omnipotentis Dei Filium Dominum nostrum Jesum Christum, sed extrinsecum ipsius esse Verbum, & extrinsecam sapientiam, & potentiam*. Nescio an huc quoque pertineat illud Cyrilli in Jo. (*tom.*4. *pag.*105.) τὸ γὰρ ἴδιον αὐτὸ τῆς τῦ πατρὸς ὐσίας φυσικῶς διῆκον εἰς τὸν υἱὸν. Plurima certe similia habent Vett. PP. Concludo ergo, hac in descriptione Berylli hæresis voluisse Eusebium; Beryllum dicere, D. N. J. C. non *substantialiter sibi unitam* habere Divinam naturam, sed Patris Divinitatem in illo habitantem, actusque ejus omnes gubernantem.

VII. Nihil adhuc de prima parte diximus descriptionis hujus hæresis, quam fecit Eusebius; *Dominum, ac Servatorem nostrum antequam inter homines versaretur non substitisse in propriæ Personæ differentia*: quibus verbis aperte negat, extitisse ante Incarnationem Personam Filii a Persona Patris distinctam. Sed quærat fortasse aliquis, cur ea verba apposuerit Eusebius *antequam inter homines versaretur*; numquid postquam inter homines versatus est, sive post Incarnationem, admittere potuit distinctam Personam, si ante Incarnationem non admisit? Ita profecto sensisse Paulum Samosatenum censuit Garnerius *Dissert. de hæres. Nest.* §.3. ex ejus nimirum scholæ mysteriis: Verbum Divinum, perinde ac nostrum gemino in statu spectasse; prout vel

vel ἐνδιάθετον est, & prout προφορικὸν, ut intra nos existit, & ut foras profertur: Verbum quamdiu est in Deo, non aliam habere hypostasim, quam ipsiusmet intelligentis; cum autem profertur exterius, forasque mittitur, tunc incipere habere suam a proferente distinctam hypostasim, quam tamen amittit, ubi primùm redierit ad Deum, a quo processit. Ita illud ἐνυπόστατον, cum a Deo discessisset, & ἀνυπόστατον cum in Deo resideret, fecisse putat. Affert vero ad id probandum, locum ex ipsius Hæretici quæstionibus, quas Dionysio Alexandrino proposuit, atque epistola Dionysii ejusdem, ubi Paulum dixisse ait, *duas hypostates, & duas Personas esse unius, & solius Christi* (*Bibl. PP. tom.* 1. *Græco-Lat. pag.* 273. *Collect. CC. Labb. tom.* 1. *col.* 849.) δύο ὑποστάσεις καὶ δύο πρόσωπα τοῦ ἑνὸς ἡμῶν χριστοῦ. Facile tamen est Garnerio respondere; totum illud opus quæstionum una cum epistola Dionysii adulterinum esse fœtum, ac Dionysio, itemque Paulo suppositum, quod fuse post Du Pinium probat Ceillier *tom.* 3. *pag.* 377. Si Baronio, Bellarmino, iisque accedere volumus, qui totum illud Paulo, & Dionysio adscribunt, triplicem Tillemontius responsionem attulit, qua hoc explicaret. 1. Dionysium cum hæc scriberet nondum Pauli errorem penitius explorasse. 2. Paulo quodcumque esset, esse hypostasim. 3. duas has hypostases esse, Christum hominem, & Patrem in ipso per Verbum agentem. Prima horum displicet, cum Dionysium faciat rem nondum plane cognitam, & exploratam damnare, ac reprehendere voluisse; quod minus sapientis hominis esse videtur. Sed nec placet altera. Nam Samosateni apud Epiphanium *n.* 3. *Verbum tale esse putant, quale in hominis est pectore; & ejusmodi sapientiam qualem in animo quilibet hominum insitam a Deo, infusamque possidet; quare unam esse Dei, Verbique personam existimant: non secus atque homo unus est cum Verbo suo.* Profecto Verbum in hominis pectore, & sapientiam a Deo insitam, esse aliquid dicebant, nec tamen erat ipsis hypostasis. Quod ex *quæst.* VII. ad id probandum Tillemontius attulit, nihil omnino est. Quæstio enim est tantummodo de forma hominis; an illa sine

sine hypostasi esse possit; quod negat Paulus; ut, si Christus ex Apostolo formam accepit hominis, hominis dicat accepisse hypostasim. Itaque interrogat; *nisi enim subsistat quid est?* Nimirum, forma hominis non erit, adeoque subdit; *quomodo dici potest forma quod non per se existit?* Reliqua est tertia responsio, quam totam edisserere mihi videtur Dionysius ipse; *Dicis*, inquit, *duas Hypostates esse, & duas personas unius, & solius Christi, & duos Christos, & duos Filios, unum natura Filium Dei, qui fuit ante sæcula, & unum homonyme Christum & Filium David, qui non fuit ante, & fuit in tempore, & secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii, sicut Civitas accipit nomen Domini, & domus nomen ejus, qui eam ædificavit*. Quamobrem hæ erant duæ Hypostases Pauli, Dei ipsius, quæ semper extiterat, fueratque, & erat tantummodo una, cum Filii, & Spiritus Sancti distinctas hypostases Paulus non admitteret; altera puri hominis illius, qui nihilominus Filius Dei appellaretur, quòd eo nomine dignatus esset a Deo. Atque hinc nimirum de Nestorio Mercator: *In eo igitur Paulo Samosateno conjungitur, in quo habitatorem, & habitaculum pro meritis separat, dividens quod unicuique eorum sit proprium ex diversitate naturæ*. Non ergo Paulus post Incarnationem Filii distinctam a Patre Hypostasim admisit. Neque vero eam admisit Beryllus. Atque id nimirum indicavit Eusebius cnm subjunxit *nec propriam sed paternam dumtaxat divinitatem in se residentem habere dixit*; idest, ut explicavimus primo loco, asseruit, in Christo *Deum Patrem* residere, non Verbum, quæ persona esset a Patre distincta. Atque ita quidem, si exactam Hæresis Berylli descriptionem quærimus, quam Eusebius tradidit; habemus ejusdem veluti capita tria 1. negabat Personam Filii a Patre distinctam ante Incarnationem 2. negabat post Incarnationem esse in Christo Personam a Patre distinctam 3. affirmabat Patrem in Christo inhabitare. Atque hactenus quidem de Beryllo.

VIII. Ad Eusebium redeo, quem in hac Historiæ parte Arianismi reum Petavius, Tillemontius, Ceillerius faciebant;

bant ; Petavius vero etiam imperitiæ. Nihil nunc attinet difficillimam hanc quæstionem attingere de Eusebii fide atque etiam doctrina. Illud primò dicam universim, probari mihi non posse, quod quidam faciunt; adeo facile hujusmodi notas impingere hominibus doctissimis, eosque credere cœcutire ad ea quæ nostri etiam pueri vident. Nam illos etiam peccasse aliquando in prima litteratura putant. Justinum dico, Irenæum, Eusebium ipsum, cum narrant Simoni Mago statuam erectam Romæ fuisse: quod mihi quidem admittendum potius videtur, quam peccasse illos tanto errore affirmare. Deinde vero de Eusebio hoc affirmo, sepositis factis ejus, imo ceteris scriptis (in quibus tamen non modo ex antiquis defensorem nactus est Socratem, sed ex recentioribus viris doctis, præter Caveum, qui acriter Clericum refutat, itemque Hankium, & Fabricium; Bullum *in def. Fid. Nic* Valesium, & Cousinum *in præfat.* Halloixium, Petitdidier, Ceillier) Historiam certe Ecclesiasticam ab hac labe dicendam esse immunem. Itaque optime explicari posse censemus, aut quod ex antiquis adversus eum, sumptum ex Historia, objecit Zonaras, aut ex recentioribus Petavius *lib.*1. *de Trin. cap.*XI.: nihil enim habet quod non eodem modo dicatur a reliquis PP. quos defendere omnes præter Petavium Thologi solent. Montfauconius *tom.* I. *collect. nov.* id ex Historia objecit, quod visum est Valesio expressissimum esse Christi Divinitatis testimonium probante Bullo. Multo vero minus nocet Eusebio quod ei Marand *de Chr. divin. lib.*4. *cap.*27. affinxit, animam humanam eum Christo Servatori nostro denegasse; quod nimirum corpus sæpius nominet, taceat de anima. Id enim fecit quod Joannes verbis illis *Verbum caro factum est*; quod PP. & CC. sæpissime, ex hominis composito id expresse proferentes, quod nisi Fides doceret, magis incredibile videretur, & quod intuentium oculis obiicebatur.

FINIS.